

Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»
Факультет гуманітарної, філологічної та економічної освіти
Кафедра германської та слов'янської філології

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ
ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА З МЕТОДИКОЮ НАВЧАННЯ»
для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності А4 Середня освіта А4.021 Англійська мова та зарубіжна
література
за освітньо-професійною програмою
«Середня освіта (Мова і література (англійська))»

Слов'янськ – Дніпро, 2025

УДК 378.016:821(100)(072)
М54

Схвалено до друку Вченою радою
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
(протокол № 10 від 30 червня 2025 р.)

Рецензенти:

Лисенко Н. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Нестелєв М. А. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германської та слов'янської філології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Методичні рекомендації та завдання до навчальної дисципліни «Зарубіжна література з методикою навчання» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності А4 Середня освіта А4.021 Англійська мова та зарубіжна література за освітньо-професійною програмою «Середня освіта (Мова і література (англійська))» / уклад. І. М. Казаков. Слов'янськ; Дніпро: ДДПУ, 2025. 56 с.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
Практичне заняття № 1. Сатирико-метафоричний зміст повісті-казки Е.Т.Гофмана «Крихітка Цахес, на прізвисько Циннобер»	6
Практичне заняття № 2. Поезія доби модернізму	12
Практичне заняття № 3. Осуд тоталітаризму й авторитарності в романі Дж. Орвелла «1984»	19
Практичне заняття № 4. Специфіка вивчення шкільного предмета «Зарубіжна література» в старшій школі	26
Практичне заняття № 5. Цифрові інструменти і платформи для навчання і викладання зарубіжної літератури в Новій українській школі	28
Практичне заняття № 6. Інтерактивні прийоми / методи навчання та шляхи їх реалізації засобами цифрових технологій на уроках зарубіжної літератури у старшій школі	30
Практичне заняття № 7. Методи / прийоми розвитку критичного мислення та шляхи їх реалізації засобами цифрових технологій на уроках зарубіжної літератури у старшій школі	33
Практичне заняття № 8. Технології дистанційного навчання у процесі вивчення зарубіжної літератури	35
Практичне заняття № 9. Персональний бренд вчителя. Сайт та портфоліо вчителя зарубіжної літератури	38
Практичне заняття № 10. Особливості інклюзивного навчання та забезпечення додаткової підтримки дітей з особливими освітніми потребами на уроках зарубіжної літератури в старших класах	41
ДОДАТКИ	47
Додаток 1. Схема аналізу ліричного твору	47
Додаток 2. Глосарій термінів	50

ПЕРЕДМОВА

Дисципліна «Зарубіжна література з методикою навчання» є фаховою для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності *A4 Середня освіта A4.021 Англійська мова та зарубіжна література* за освітньо-професійною програмою «Середня освіта ((Мова і література (англійська)))».

У методичних рекомендаціях представлено матеріал для підготовки до практичних занять розподілений згідно з робочою навчальною програмою курсу:

Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1	Сатирико-метафоричний зміст повісті-казки Е.Т.Гофмана «Крихітка Цахес, на прізвисько Циннобер»	2	2
2	Поетика екзистенціалізму в романі А. Камю «Чума»	2	-
3	Поетика «магічного реалізму» в романі Г. Гарсія Маркеса «Сто рокі самотності».	2	-
4	Специфіка вивчення шкільного предмета «Зарубіжна література» в старшій школі	2	2
5	Цифрові інструменти і платформи для навчання і викладання зарубіжної літератури в Новій українській школі	2	-
6	Інтерактивні прийоми / методи навчання та шляхи їх реалізації засобами цифрових технологій на уроках зарубіжної літератури у старшій школі	2	-
7	Методи / прийоми розвитку критичного мислення та шляхи їх реалізації засобами цифрових технологій на уроках зарубіжної літератури у старшій школі	2	2
8	Технології дистанційного навчання у процесі вивчення зарубіжної літератури	2	-
9	Персональний бренд вчителя. Сайт та портфоліо вчителя зарубіжної літератури	2	2
10	Особливості інклюзивного навчання та забезпечення додаткової підтримки дітей з особливими освітніми потребами	2	-
Разом		20	8

До кожного заняття пропонуються план, список літератури та інструктивно-методичні матеріали.

Практичне заняття № 1. Сатирико-метафоричний зміст повісті-казки

Е.Т.Гофмана «Крихітка Цахес, на прізвисько Циннобер»

Мета: З'ясувати специфіку романтичного світогляду та художнього методу Е.Т.Гофмана на прикладі повісті-казки «Крихітка Цахес». Проаналізувати, як через сатиру, гротеск та фантастичну метафору автор розкриває ключові для німецького романтизму конфлікти: митець проти філістера, ідеал проти повсякденної дійсності, духовна свобода проти суспільної конвенції.

План

1. Сатирико-метафоричний зміст казки.
2. Добрі сили (фея Розабельверде, лікар Проспер Альпанос) і їхня роль у казці.
3. Світ філістерів (Фабіан, Кандіда, Мош Терпін, князь, барони).
4. Протиставлення творчої людини і бездуховного філістера (Бальтазар і Цахес).
5. Антипросвітницькі мотиви у творі. Образ князя Пафнутія.
6. Специфіка романтизму Гофмана.

Інструктивно-методичні матеріали

Завдання для підготовки:

1. Прочитати повість-казку Е.Т.Гофмана «Крихітка Цахес, на прізвисько Циннобер».
2. Ознайомитися з основними рисами німецького романтизму.
3. Виділити ключові епізоди, що характеризують головних героїв та соціальне середовище.
4. Підготувати приклади з тексту для ілюстрації сатиричних прийомів Гофмана.
5. Подумати над тим, які риси та явища з казки можна впізнати в сучасному суспільстві.

ПЛАН ПІДГОТОВКИ

1. Сатирико-метафоричний зміст казки

Фокус аналізу: які реальні соціальні явища Німеччини початку ХІХ століття приховані під фантастичними образами казки?

Ключові аспекти:

Сатира на суспільні стосунки: казка є гіркою сатирою на заціпеніння, кар'єризм і загальну оману. Гофман висміює суспільство, яке оцінює людину не за власні якості, а за зовнішні ознаки статусу, нагороди та думку «авторитетів».

Центральна метафора (символіка Цахеса): потворний, безталанний Цахес, наділений магічною силою привласнювати собі чужий розум і заслуги – це втілення абсурдної, ірраціональної влади посередності. Це метафора того, як у суспільстві можуть домінувати невігластво та бездарність.

Метафора «золотих волосків» – символ сліпоти, фатальної помилки сприйняття. Суспільство бачить не реального Цахеса, а його «блискучу» ілюзію. Це вказівка на силу мімезису (наслідування) та конформності.

2. Добрі сили і їхня роль у казці

Фокус аналізу: з'ясуйте, які сили в світі Гофмана протистоять злу та абсурду, і якими методами вони діють.

Фея Розабельверде:

Подвійна природа: вона одночасно є джерелом проблеми (своєю милосердною, але необачною магією наділяє Цахеса силою) і активною учасницею її вирішення. Її мотивація – жалість, але вона не розуміє соціальних наслідків свого втручання.

Символ: могутня, але відірвана від людської реальності природна стихія (чарівність), яка не керується людською логікою.

Лікар Проспер Альпанос:

Втілення мудрої, активної доброти: він не лише фіксує проблему (розгадує таємницю Цахеса), але й діє практично (дає Бальтазару спосіб боротьби). Він поєднує розум, знання і волю.

Символ: справжнє просвітництво, гуманістична розумність, яка бореться зі злом не силою, а знанням і допомогою справжньому таланту (Бальтазару).

3. Світ філістерів

Фокус аналізу: проаналізуйте, з яких соціальних верств складається суспільство в казці і чому воно так легко піддається обману.

Характерні риси філістерів (міщан): духовна обмеженість, пристосуванство, шана до рангу, відсутність критичного мислення, прагнення до спокою та зовнішнього блиску.

Конкретні образи:

Професор Мош Терпін – освічений філістер. Кар'єризм і лицемірство. Він готовий видати дочку за потворного Цахеса заради соціального статусу.

Князь Пафнутій та барони – втілення влади, що базується на самодурстві. Вони нездатні до самостійного судження, керуються лише зовнішніми ознаками.

Фабіан та Кандіда – молоді представники середовища. Фабіан – більш критичний, але безпорадний; Кандіда – покірна конформістка, що спочатку також потрапляє під чари Цахеса.

4. Протиставлення творчої людини і бездуховного філістера

Фокус аналізу: розкрийте суть центрального конфлікту казки на прикладі зіткнення Бальтазара та Цахеса.

Бальтазар

Втілення романтичного героя: поет, мрійник, людина глибоких почуттів і справжнього таланту. Його світ – це природа, кохання, творчість.

Його шлях: він єдиний бачить справжню сутність Цахеса, страждає від несправедливості, але не є пасивним. За допомогою Альпаноса він активно бореться, застосовуючи знання і власну творчу енергію.

Символ: справжня, автентична особистість, що здатна протистояти загальній омані.

Конфлікт: це боротьба не лише двох персонажів, а двох систем цінностей: справжня творчість проти бездушної посередності, краса проти потворності, істина проти ілюзії.

5. Антипросвітницькі мотиви. Образ князя Пафнутія

Фокус аналізу: З'ясуйте, як Гофман критикує спотворені, механістичні форми «прогресу».

Антипросвітництво Гофмана: письменник не проти знань загалом, а проти раціоналізму, що вбиває фантазію, душу, індивідуальність. Він висміює фальшиве просвітництво, що обслуговує владу і створює лише видимість прогресу.

Образ князя Пафнутія:

«Просвітник»-тиран: його реформи – це абсурдна пародія на бюрократичний «прогрес». Він хоче механічно «удосконалити» життя, викоринивши все чарівне, ірраціональне та приватне.

Символ тупого, самовпевненого адміністративного розуму, який є ворогом мистецтва та свободи духу.

6. Специфіка романтизму Гофмана

Фокус аналізу: Визначте, чим романтизм Гофмана відрізняється від інших романтиків (наприклад, Новалиса).

Злиття реального і фантастичного: у Гофмана фантастика не втікає від реальності, а виростає з неї, обнажаючи її абсурд і приховані чудовиська. Цахес – фантастичний персонаж, але соціальний механізм, який він уособлює, цілком реальний.

Гостра сатира і гротеск: Гофман – романтик-сатирик. Його головна зброя – не лише ліризм, а висміювання через гротеск, гострий гумор, карикатурність.

Конфлікт «митець vs. філістер»: це центральний конфлікт творчості Гофмана. Митець (поет, музикант) представлений як маргінал, але він є носієм істини.

Іронія та трагікомізм: Гофман дивиться на світ з іронічної дистанції. Його казка водночас смішна і жахлива (трагікомічна).

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ ТА ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Які сучасні механізми створення «авторитетів» аналогічні магії золотих волосків Цахеса (медіа, соцмережі, реклама)?
2. Чи можна вважати фею Розабельверде позитивною героїнею, враховуючи, що саме вона створила монстра?
3. Творче завдання: уявіть, що Цахес потрапляє у сучасний університет чи офіс. Опишіть, за яких умов він зробив би кар'єру і чому.
4. У чому головна сила Бальтазара? Чому його перемога можлива лише за допомогою чарівництва (лікаря Альпаноса), а не засобами «звичайного» світу?

Література

1. Вечірко О. Л. Специфіка романтичного гротеску у романі В. Гюго «Собор Паризької Богоматері» та казці Е.-Т.-А. Гофмана «Малюк Цахес». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2022. № 53. Т. 2. С. 60–64.
2. Кравченко Я.П. Історія зарубіжної літератури (XVII, XVIII, поч. XIX ст.) : навчально-методичний посібник Запоріжжя : ЗНУ, 2021. 108 с.
3. Куліченко А. К., Хабарова О. О. Специфіка романтичного гротеску в творах Е. Т. А. Гофмана «Малюк Цахес» та «Золотий горнець». URL: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/viewFile/147/213>
4. Ледняк Ю. В., Ледняк Г. В., Казаков І. М. Роль бінарних (інтегрованих) занять «іноземна мова + зарубіжна література» у процесі підготовки майбутніх учителів цих предметів. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2024. № 4. С. 168 – 172.
5. Тверітінова Т. І. Історія зарубіжної літератури XIX століття. Перша половина: доба романтизму: навч. посіб. для студентів. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 358 с.

6. Шалагінов Б. Б. Романтики і модерністи. Нариси з історії німецької літератури та естетики XIX-XX століть. Київ: Вид. дім «Києво-Могилян. акад.», 2020. 222 с.
7. Шалагінов Б. Б. Романтичний словник: до історії понять і термінів раннього німецького романтизму. Київ: [ВПЦ НаУКМА], 2010. 136 с.
8. Negus K. E.T.A. Hoffmann's Other World. The Romantic Author and his New Mithology. Philadelphia, Llevellyn Pablications, 1965. 368 p.

Практичне заняття № 2. Поезія доби модернізму

Мета: Ознайомитися з основними естетичними принципами та поетичним новаторством модерністських течій (символізму, експресіонізму, футуризму, сюрреалізму), а також сформуванню вміння аналізувати ліричні твори за запропонованою схемою на прикладах творчості ключових представників (П. Верлен, А. Рембо, С. Малларме).

План

1. Основні естетичні принципи та поетичне новаторство французьких символістів (П.Верлен, А.Рембо, С.Малларме).
2. Поль Верлен – «король символізму». Становлення поета. Аналіз поезій «Поетичне мистецтво», «Забуті арієти», «Так тихо серце плаче...».
3. Життєва доля Артюра Рембо. Естетичні погляди поета. Аналіз віршів «Голосівки», «П'яний корабель», «Відчуття».
4. Творчий доробок С. Малларме. Проблема призначення поезії та поетичного символу («Квіти», «Морський вітер», «Видіння», «Дзвонар»).
5. Основні естетичні принципи та поетичне новаторство німецьких експресіоністів.
6. Філософсько-естетичні засади футуризму.
7. Філософсько-естетичні засади сюрреалізму.
8. Аналіз однієї поезії за схемою (див. Додаток 1) за вибором студента.

Інструктивно-методичні матеріали

Завдання для підготовки:

1. Ознайомитись з теоретичними положеннями.
2. Проаналізувати запропоновані художні тексти за вказаним планом.
3. Підготувати короткі усні відповіді/тези за кожним пунктом плану.

ПЛАН ПІДГОТОВКИ

1. Основні естетичні принципи та поетичне новаторство французьких символістів (П. Верлен, А. Рембо, С. Малларме)

Фокус аналізу: Сформулюйте основні ідеї символізму як літературної школи, що вийшла за рамки Франції. Виділіть спільне та індивідуальне в творчості трьох поетів.

Ключові аспекти для вивчення:

- Естетичні принципи: Ідея «поезії для поезії», відмова від дидактизму та соціальних тем.
- Концепція символу: Символ не алегорія, а багатозначний образ, що натякає на ідеальну сутність, приховану за реальністю.
- Мрія та інтуїція: Відмова від раціоналізму, акцент на інтуїтивному пізнанні світу.
- Музикальність: Верленівський заклик «Найперше – музика у слові!» – поезія як найчистіша форма, близька до музичного звучання.
- Новаторство образу: Розмивання традиційної образності, прагнення до синестезії («порушення почуттів»).
- Роль поета: Поет-віщун, місіонер, той, хто розшифровує таємні знаки світу.

2. Поль Верлен – «король символізму». Становлення поета.

Фокус аналізу: Прослідкуйте еволюцію від раннього парнасійського стилю до «поезії напівтонів». Проаналізуйте вірші, звертаючи увагу на форму та звук.

Аналіз творів:

- «Поетичне мистецтво» (маніфест): Виділіть головні естетичні вимоги Верлена: музикальність, ніжність, відтінок (півтон), рухливість, «недосказаність».
- «Забуті арієти»: Простежте, як створюється настрій. Зверніть увагу на лексику («туга», «нудьга», «журба», «жаль», «хмуро» тощо), повтори, асонанси, алітерації та алюзії на музичні форми (арієта).
- «Так тихо серце плаче...»: Проаналізуйте механізм синестезії (сполучення слуху та зору). Як образ дощу стає символом внутрішнього стану? Яку роль відіграє рефрен?

3. Життєва доля Артюра Рембо. Естетичні погляди поета.

Фокус аналізу: Зв'яжіть біографічний міф про Рембо (вундеркінд, бунтар, мовчазне відступництво) з радикалізмом його естетики. Покажіть, як ідеї втілені у віршах.

Естетичні погляди (з «Листів ясновидця»)

Рембо протиставляє традиційного «поета-чиновника» новому типу митця, який має пройти через глибокі внутрішні трансформації, щоб досягти суті речей. Поет повинен пройти шлях до ясновидіння, для цього він має стати «великим хворим», «великим злочинцем», «проклятим», доводячи себе до крайнощів, щоб пізнати невідоме. Метою такої трансформації є створення нової поетичної мови та образів, що відображають не зовнішній світ, а внутрішні відіння, навіть якщо сам поет їх не розуміє. Поет бере на себе прометеївську місію, «викрадаючи» іскри нового знання та оновлюючи літератур

Аналіз творів:

- «Голосівки»: Простежте, як досягається ефект дисонансу. Які образи порушують гармонійність сприйняття?
- «П'яний корабель»: Прочитайте вірш як притчу про поета-ясновидця. Корабель-«я» втрачає команду (розум, контроль) і віддається потоку невідомого. Виділіть ключові символічні образи (фіолетові мілини, гіпопотами, очі пантер).
- «Відчуття»: Покажіть, як ідилічний пейзаж перетворюється на програму дії, на заклик до втечі від цивілізації до природи.

4. Творчий доробок С. Малларме. Проблема призначення поезії та поетичного символу.

Фокус аналізу: Зрозумійте Малларме як теоретика «чистої поезії». Його поезія – це шифр, що вимагає активного читацького дешифрування.

Ключові поняття:

- Ідея (Абсолют): Невловима, ідеальна сутність, яку поезія не може

назвати прямо, лише намітити.

- Символ-натяк: Вірш не описує предмет, а викликає його відсутність, натякає на нього.

- «Квітка» – центральний символ недосяжної, ідеальної краси, що існує лише в уяві.

Аналіз творів:

- «Квіти»: Покажіть, як реальні квіти (троянди, лілії) стають символами абсолютної, «неземної» ідеї квітки.

- «Морський вітер»: Проаналізуйте конфлікт між прозаїчним обов'язком (писати) і поривом до ідеалу (море, політ). Що символізують «порожній папір» і «дикі жари»?

- «Дзвонар»: Розберіть вірш як пародію на банальну, затерту символіку. Чому дзвонар викликає зневіру? Як це пов'язано з прагненням до справжнього, чистого символу?

5. Основні естетичні принципи та поетичне новаторство німецьких експресіоністів

Фокус аналізу: Покажіть експресіонізм як реакцію на символізм та відповідь на кризу початку ХХ ст. Виділіть ключові відмінності.

Ключові аспекти:

- Принцип «не відображення, а вираження»: Акцент не на зовнішній об'єктивній реальності, а на внутрішньому, суб'єктивному, часто деформованому сприйнятті.

- Апокаліптичність: Тематика міської відчуженості, страху, пророцтва катастрофи, соціального протесту.

- Гостра образність: Використання різких контрастів, гіпербол, карикатурності. Образ не натякає, а кричить.

- Антиестетизм: На противагу витонченості символістів – навмисна грубість, ламаний ритм, «непоетична» лексика.

- Представники для прикладу: Георг Тракль, Георг Гайм, Готфрід Бенн,

Ельза Ласкер-Шюлер.

6. Філософсько-естетичні засади футуризму

Фокус аналізу: Проаналізуйте футуризм як культ майбутнього та техніки, спрямований на повне руйнування минулого.

Ключові аспекти:

- Маніфест Філіппо Томазо Марінетті (1909): «1. Ми хочемо оспівати любов до небезпеки, звичку до завзяття й дерзання. 2. Хоробрість, відвага, бунт будуть основними рисами нашої поезії. 3. Вся дотеперішня література підносила замріяну незрушність, заціпенілий екстаз і сплячку. Ми ж хочемо звеличити наступальну дію, гарячкове безсоння, шалений біг, карколомне сальто-мортале, ляпас і кулак».
- Естетика техніцизму, та швидкості: «4. Ми стверджуємо: велич світу збагатилася новою красою – красою швидкості. 5. Ми воліємо скласти гімн людині за кермом, чий ідеальний важіль пробиває Землю і, вийшовши на орбіту, починає кружляти довкола неї».
- Руйнація традиційного синтаксису та лексики, звільнення слова від значення.
- Культ агресії та урбанізму: відмова від лірики, прославлення війни як «гігієни світу».

7. Філософсько-естетичні засади сюрреалізму

Фокус аналізу: Прослідкуйте зв'язок сюрреалізму з символізмом (інтерес до підсвідомого) та його радикальну відмінність. Основна увага – на методі.

Ключові аспекти:

- Визначення Андре Бретона (Перший маніфест сюрреалізму, 1924): «Чистий психічний автоматизм, мета якого – висловити... справжній процес мислення. Підпорядкований жодному контролю розуму, поза будь-якими естетичними чи моральними переконаннями».
- Вплив психоаналізу Фрейда: поезія як пряме вікно в несвідоме.

Методи творчості:

- Автоматичне письмо: безконтрольне, швидке фіксування асоціацій.
- Об'єднання несхожих реальностей: знаменита формула «Прекрасне

як випадкове місцезнаходження парасолі та швейної машини на столі для анатомування» (Лотреамон, поема «Пісні Мальдорора»).

Мета: Змінити життя, звільнивши людську свідомість, досягти «надреальності» (сюрреальності).

Література

1. Вишницька Ю.В., Тверітінова Т.І. Історія зарубіжної літератури межі ХІХ–ХХ століть: навч.-метод. посібник для студентів / вид. друге, випр. й доповн. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2022. 304 с.
2. Волощук Є. В., Бігун Б. Я. Доба «ізмів»: модернізм та авангардизм у західноєвропейській літературі першої половини ХХ століття. Київ : Академперіодика, 2014. 324 с.
3. Гальчук О. В. Історія зарубіжної літератури першої половини ХХ століття: практикум. Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2019. 419 с.
4. Давиденко Г. Й. Історія зарубіжної літератури ХІХ – поч. ХХ століття : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. С. 186 – 207.
5. Дзик А. П., Сорока О. М. Осіння скрипка Поля Верлена. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 1996. №5.С. 25 – 28.
6. Калюжна Ю. Зв'язок теорії і практики символізму з ідеалістичною філософією І. Канта та ідеєю надлюдини Ф. Ніцше. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4bdd2b23-23c0-4c9e-a99d-6d30dcc75cdd/content>
7. Колошук Н. Г. Історія зарубіжної літератури ХХ століття: у 2 ч. Частина 1: Модерна доба: навчальний посібник для закладів вищої освіти. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2023. 520 с.

8. Ніколенко О. М. Поезія французького символізму. Харків: Ранок, 2003. 144 с.

9. Ніколенко О. М., Мацапура В.І. Літературні епохи, напрями, течії. Київ: Педагогічна преса, 2014. 228 с.

Практичне заняття № 3. Осуд тоталітаризму й авторитарності в романі

Дж. Орвелла «1984»

Мета: На основі роману-антиутопії «1984» дослідити механізми функціонування тоталітарної держави, методи маніпуляції свідомістю та мовою, а також проаналізувати основний конфлікт між особистістю і системою, сприяючи формуванню критичного ставлення до будь-яких форм авторитаризму.

План

1. Політична тематика у творчості Дж.Орвелла.
2. Політичний сенс роману Дж.Орвелл «1984». Структура орвеллівського «ангсоцу»: внутрішня партія, зовнішня партія, проли. Історичні аналогії.
3. Основні принципи ідеології як відображення сутності тоталітарної філософії (війна – мир; свобода – рабство, незнання – сила). Образ Старшого брата як метафора режиму.
4. Соціальні, ідеологічні та політичні функції війни в тоталітарній державі.
5. Соціальний світ роману. Тип нової людини – «людини функції». Детермінованість поведінки героїв мовою і типом мислення.
6. Основний конфлікт роману. Зіткнення У.Сміта з системою. Принципи і способи нівеляції особистості на рівні мислення, емоцій, способів самовираження.
7. Лінгвістична утопія та її функції.

Інструктивно-методичні матеріали

Завдання для підготовки:

1. Прочитати роман Дж. Орвелла «1984».
2. Ознайомитися з поняттями: тоталітаризм, утопія, антиутопія, дистопія.
3. Виділити ключові тези теорії тоталітаризму, викладені в «Книзі» Еммануеля Гольдштейна («Теорія та практика олігархічного колективізму»), яку читають Вінстон і Джулія (частина 2, глава 9).

4. Підготувати конкретні приклади з тексту для ілюстрації механізмів контролю.
5. Обдумати, які аналогії з сучасними суспільствами можна провести.

ПЛАН ПІДГОТОВКИ

1. Політична тематика у творчості Дж. Орвелла

Фокус аналізу: «1984» – логічний підсумок переконань письменника-соціаліста, глибоко ворожого до тоталітаризму будь-якого гатунку.

Ключові аспекти:

Досвід імперського службовця: робота в Індійській імперській поліції у Бірмі змусила його ненавидіти колоніалізм та системи, які приборкують людину.

Війна в Іспанії (1936) – ключовий досвід. Бачачи боротьбу між республіканцями та франкістами, а потім знищення сталінськими агентствами анархістів і троцькістів, Орвелл зрозумів головну небезпеку ХХ століття: тоталітаризм не має «правих» чи «лівих» кольорів. Письменник переконався, що тоталітарні механізми – маніпуляція правдою та систематичний терор – є ідентичними, незалежно від офіційної ідеології, чи то фашистської, чи то комуністичної.

2. Політичний сенс роману. Структура «ангсоцу». Історичні аналогії

Фокус аналізу: проаналізуйте, як структура суспільства «ангсоцу» забезпечує абсолютну владу партії.

Ключові аспекти:

Політичний сенс. Це не прогноз, а попередження про небезпеку будь-якої абсолютної влади. Це модель, що узагальнює та доводить до логічної межі тоталітарні риси нацизму та сталінізму. Мета – показати, як система знищує саму можливість свободи думки.

Структура Океанії (Ангсоц):

1. Внутрішня Партія (~2%). Правляча еліта, яка володіє знаннями і владою заради самої влади. Її члени живуть відносно комфортно, але також під тотальним наглядом.

2. Зовнішня Партія (~13%). Дрібні службовці, технічні фахівці (як Вінстон). Це найбільш контрольована група, яка має ілюзію причетності до влади.

3. Пролі (пролетаріат, ~85%). Некерована маса, якій дозволені примітивні радощі (вино, лотерея тощо). Пролів не піддають тотальній ідеологічній обробці, оскільки їхнє некритичне, інстинктивне мислення не становить загрози для влади партії. Їх вважають політично інертними.

Історичні аналогії: Поліція Думок – НКВС / гестапо; Двоєдумство – сталінські чистки та зміна партійної лінії; культ Старшого Брата – культу Сталіна, Гітлера; постійна війна – Холодна війна; поділ світу на три блоки – реальний поділ після Другої світової.

3. Основні принципи ідеології. Образ Старшого Брата

Фокус аналізу: зверніть увагу на те, що ідеологія прагне не переконати, а впровадити «двоєдумство» – стан, при якому розум змушений одночасно сприймати взаємовиключні ідеї, що веде до його капітуляції.

Гасла партії (з «Книги» Еммануеля Гольдштейна):

- «Війна – це мир»: постійна мобілізація суспільства через конфлікт із зовнішнім ворогом. Мілітаризація як стан норми.
- «Свобода – це рабство»: індивідуальна свобода призводить до самотності та слабкості. Покора системі дає ілюзію сили.
- «Незнання – це сила»: чим менше людина знає про минуле та реальний стан речей, тим легше нею керувати.

Філософія влади: влада – не засіб, вона – мета. Мета партії – утвердити владу над реальністю та розумом.

Образ Старшого Брата: метафора тоталітарної системи в цілому. Він одночасно батько, бог і великий інквізітор. Він всюдисущий (плакати),

всемогутній, але його фізичне існування неможливо довести чи спростувати. Він – концентрована іпостась партії.

4. Функції війни в тоталітарній державі

Фокус аналізу: з'ясуйте, чому постійна війна є не аномалією, а системним та життєво необхідним механізмом функціонування тоталітарної держави.

Економічна функція: споживання ресурсів на війну підтримує економіку в стані дефіциту, що дозволяє тримати народ у бідності та залежності.

Психологічна функція: створення образу зовнішнього ворога (Євразія чи Східазія) для спрямування та перенаправлення агресії населення назовні, відвертаючи її від внутрішніх суперечностей системи.

Соціальна функція: війна виправдовує жорсткий контроль, обмеження свобод, мобілізацію. Це підґрунтя для пропаганди.

Філософська функція: війна зберігає ієрархічну структуру суспільства. Мета війни – знищити продукцію, яка могла б підвищити рівень життя і тим самим прискорити розвиток свідомості («Першочергова мета сучасної війни <...>використати та витратити усю ту продукцію державної машини без загального зростання стандартних умов життя»).

5. Соціальний світ роману. «Людина функції»

Фокус аналізу: покажіть, як система формує новий тип людини, позбавлений індивідуальності.

«Людина функції» – людина, зведена до її ролі в системі (робітник Міністерства Правди, член Партії). Її думки, почуття, навіть мова – стандартизовані.

Детермінованість поведінки мовою: Новосурж – ключовий інструмент. Скорочуючи словник і видаляючи поняття (наприклад, «свобода», «справедливість»), партія робить неможливим формування «злочинних» думок.

Знищення емоцій: навіть любов та дружба переосмислюються лише як лояльність до Партії.

6. Основний конфлікт роману. Зіткнення Вінстона Сміта з системою

Фокус аналізу: простежте етапи бунту та нищівної перемоги системи. Зверніть увагу на методи зламу непокірних.

Конфлікт: індивідуальна пам'ять, почуття та розум (Вінстон) проти колективної несвідомості та тотального контролю (Система).

Етапи бунту Вінстона:

1. Щоденник: приватний простір для думки.
2. Кохання до Джулії: спроба відвоювати приватне життя та тілесність.
3. Читання «Книги»: спроба раціонально зрозуміти систему.

Принципи нівеляції особистості в Міністерстві Любові:

- Фізичні тортури: розчиняють волю, роблять тіло зрадником.
- Психологічне руйнування: обігрування найглибших страхів. Система знає, що для людини гірше за біль.
- Перепрограмування почуттів. Остаточний злам відбувається не через біль, а через перепрограмування почуттів. О'Браєн домагається того, щоб Вінстон добровільно зрікся Джулії та перенаправив свою любов і лояльність на Старшого Брата.

Фінал: «Він любив Старшого Брата». Система перемагає не просто знищивши бунтівника, а перетворивши його на свого ідейного прихильника.

7. Лінгвістична утопія (Новосурж) та її функції

Фокус аналізу: Новосурж – це не просто жаргон, а філософський проєкт знищення свідомості.

Мета Новосуржу: зробити неможливими всі інші форми думки.

Принципи побудови:

- Скорочення словника: вилучення «зайвих» слів, синонімів.
- Усунення відтінків: слова стають ярликами (пролежрач, злочидум,

статезлочин, добрепомірков).

- Перетворення частин мови: будь-яке слово може бути використане і як дієслово, і як іменник, і як прикметник або прислівник, що знищує логіку.

Функції:

1. Політична: контроль думки через контроль мови.
2. Світоглядна: ліквідація минулого, бо старі тексти стануть незрозумілими.
3. Психологічна: скорочення можливостей для саморефлексії.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ ТА ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Творче завдання: уявіть, що ви повинні пояснити комусь поняття «двоєдумство». Знайдіть сучасний приклад цього явища з політики, реклами чи соцмереж.

2. Навіщо партія постійно переписує минуле (газети, документи)? Чому це важливіше, ніж просто брехати про сьогоднішня?

3. Порівняйте методи психологічного руйнування особистості Вінстона в Міністерстві Любові з методами сучасної інформаційної маніпуляції. Що в них є спільного?

4. Чи можна вважати фінал роману оптимістичним, враховуючи Додаток про Новосурж (написаний в минулому часі, ніби з майбутнього, де новомова вже минула)? Аргументуйте.

5. Дискусійне питання: чи є «1984» твором про минуле (сталінізм / нацизм) чи про майбутнє (сучасні технології тотального контролю)? Чи можна проводити прямі паралелі з сьогоднішнім?

Література

1. Англійська художня антиутопія у світовому контексті. *Література Англії. ХХ століття*: навч. посібник / за ред. К. Шахової. Київ: Либідь, 1993. С. 46 – 71.

2. Давиденко Г. Й. Історія зарубіжної літератури ХХ століття: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2011. С. 235 – 267.
3. Лінські Д. Міністерство правди. Біографія роману Джорджа Оруелла «1984» (українська). Київ: Фабула, 2020. 352 с.
4. Назарець В. М., Кочмар Д. А. Проблематика англійського роману-антиутопії ХХ ст. (на матеріалі романів Дж. Орвелла та О. Гасклі «Прекрасний новий світ»). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2023. Вип. 61. С. 174-177.
5. Романчук С. (2023). Моральні перестороги для молоді на прикладі роману-антиутопії Джорджа Орвелла «1984». *International Science Journal of Education & Linguistics*. 2023. № 2(4). С. 45–53.
6. Скуб Д. Джордж Орвелл «1984»: чому роман заборонили в СРСР і в чому його актуальність сьогодні. *Obozrevatel*. 21.01.2022 URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/show/people/dzhordzh-orvell-1984-chomu-roman-zaboronili-v-srsr-i-chomu-vin-dosi-aktualnij.htm>
7. Федух І. С. Жанр антиутопії у постмодерністичному дискурсі. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2015. Вип. 9. С. 180–184.

Практичне заняття № 4. Специфіка вивчення шкільного предмета

«Зарубіжна література» в старшій школі

Мета: Систематизувати теоретичні знання про концептуальні засади, психологічні особливості та нормативну базу викладання зарубіжної літератури в старшій школі. Сформувати вміння критично аналізувати та порівнювати державні навчальні програми (стандарт та профільний рівень) для ефективного планування навчального процесу.

I. Теоретичні питання

1. Концептуальні засади реформування загальної середньої освіти в Україні.
2. Літературний розвиток учнів і особливості читацького сприймання на різних етапах літературної освіти. Третій етап літературного розвитку учнів. Навчальні інтереси і спонукальні фактори у ранній юності. Специфіка сприймання літератури у світлі ідеалів, ціннісних орієнтирів. Дистанційне сприймання мистецтва слова, абстрактно-теоретична (словесно-логічна) форма мислення, послаблення роботи відтворюючої уяви, потреба у саморефлексії.
3. Завдання вивчення зарубіжної літератури у 10–11 класах. Роль зарубіжної літератури у формуванні ключових компетентностей. Складники предметних компетентностей (предмет «Зарубіжна література»).
4. Програма з літератури як державний документ, що визначає зміст та структуру, мету та завдання літературної освіти в школі. Принципи укладання програми із зарубіжної літератури для 10–11 класів.
5. Структура державних програм із зарубіжної літератури для 10-11 класів (стандарт і профільний рівень).

II. Практичні завдання

Проаналізуйте чинні навчальні програми із зарубіжної літератури для 10-11 класів (стандарт і профільний рівень):

- Структура і зміст пояснювальної записки.

- Організація навчального матеріалу, основні очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів (компетентності (ключові й предметні)).
- Зміст додатків.
- Визначте принципові збіги та розбіжності у програмах (стандарт і профільний рівень).

Література

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
2. Зарубіжна література. 10–11 класи. Профільний рівень: навч. прогр. для закладів заг. серед. освіти. Київ, 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.zarubizhna.literatura-10-11-profil.pdf>
3. Зарубіжна література. 10–11 класи. Рівень стандарту: навч. прогр. для закладів заг. серед. освіти. Київ, 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.zarubizhna.literatura-10-11-standart.pdf>
4. Мірошніченко Л.Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах. Київ: Ленвіт, 2010. С. 34-38.
5. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

Практичне заняття № 5. Цифрові інструменти і платформи для навчання і викладання зарубіжної літератури в Новій українській школі

Мета: Оволодіти практичними навичками з використання цифрових сервісів для створення інтерактивних завдань. Навчитися трансформувати програмний зміст навчального матеріалу з зарубіжної літератури у формати цифрових вправ за допомогою платформи LearningApps.org.

I. Теоретичні питання

1. Сервіси для створення анаграм, ребусів, кросвордів, пазлів, завдань тощо.
2. Робота з онлайн-дошками, онлайн-презентаціями, флеш-картками, мапами думок, мультимедійними плакатами, діаграмами, інфографікою тощо.
3. Цифрові сервіси й платформи для миттєвого опитування учнів.
4. Цифрова творчість учителя та учнів.

II. Практичні завдання

Підготуйте текстові версії завдань до розділу «Золоті сторінки далеких епох» за програмою зарубіжної літератури для 10 класу (рівень стандарту) та інтегруйте їх у середовище сервісу LearningApps.org з використанням наступних шаблонів:

1. Класифікація.
2. Створи пару.
3. Числова пряма.
4. Просте упорядкування.
5. Фрагменти зображення.
6. Пазл.
7. Кросворд.
8. Знайти слова.
9. Де це?
10. Таблиця відповідностей.

Література

1. Брусіловська М. Л., Казаков І. М. Використання сервісу Learningapps.org під час вивчення зарубіжної літератури у закладах загальної середньої освіти. *Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології: збірник наукових праць*. Вип. 13. Слов'янськ – Дніпро, 2023. С. 62–70.
2. Клименко Ж. Літературна інфографіка як засіб розвитку читацької компетентності учнів. *Всесвітня література в школах України*. № 1-2 (463-464). 2020. С. 2–9.
3. Скрипник М.І. Шкільний урок ХХІ ст.: типи, проекти, аналіз. Нотатник педагога. *Методист*. 2020. № 1 (97). С. 4 – 79.
4. Шахіна І., Львіна О. Створення інфографіки за допомогою сучасних Інтернет-сервісів. *Наукові записки*. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти Випуск 8(II). 2016. С. 58–64.
5. Литвинова С. Г. Хмаро орієнтоване навчальне середовище загальноосвітнього навчального закладу. *Proceedings of the 5th Workshop on Cloud Technologies in Education*. Kryvyi Rih, Ukraine, April 28, 2017. С. 7–12.
6. Позднякова Т. Є. Візуалізація та структурування інформації за допомогою ментальних карт на уроках біології: наук.-метод. посібник. Рівне: РОІППО, 2018. 50 с.
7. Ситченко А.Л. Навчально-технологічна концепція літературного аналізу: моногр. Київ: Ленвіт, 2004. 304 с.
8. Степаненко О.К. Використання елементів медіакультури, інфографіки та хмарних сервісів на уроках зарубіжної літератури. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 30. Т. 2. 2020. С. 94–97.
9. Шиненко М.А., Сороко Н.В. Використання хмарних технологій для професійного розвитку вчителів (зарубіжний досвід). *Інформаційні технології в освіті*. 2012. № 12. С. 206–214.

Практичне заняття № 6. Інтерактивні прийоми / методи навчання та шляхи їх реалізації засобами цифрових технологій на уроках зарубіжної літератури у старшій школі

Мета: Розширити методичний інструментарій майбутнього вчителя через освоєння класифікації та принципів застосування інтерактивних методів навчання. Розвинути вміння проєктувати сучасний урок-інтерацію з інтеграцією цифрових технологій (інфографіка, веб-квест, віртуальний музей) для активації пізнавальної діяльності учнів.

I. Теоретичні питання

1. Інтерактивні методи навчання – один із шляхів підвищення ефективності уроку зарубіжної літератури.
2. Основні групи інтерактивних технологій.
  - інтерактивні технології кооперативного навчання;
  - інтерактивні технології колективно-групового навчання;
  - технології ситуативного моделювання;
  - технології опрацювання дискусійних питань;
  - комп'ютерні технології навчання.
3. Основні форми інтерактивної роботи:
  - діалогічно-комунікативні форми роботи (дискусії, дебати, мозковий штурм, метод ПРЕС);
  - алгоритмічні (гронування, кластери, асоціативні кущі, мапи думок, веббінг, кубик Блума, фішбоун);
  - творчо-ігрові (квест, сенкан, даймонд);
  - з використанням інформаційно-комп'ютерних і суспільних ресурсів (презентації, інфографіка, постери, запрошення спеціалістів, екскурсії, проєкти).
4. Структура інтерактивного уроку, організація групової діяльності.
5. Шляхи організації групової роботи з використанням цифрових технологій.

II. Практичні завдання

Використовуючи зміст програми із зарубіжної літератури для 10-11 класів, виконайте одне із завдань:

1. Створіть інфографіку (або постер, або віртуальний музей) у середовищі придатного для цього хмарного сервісу (Miro, Padlet, Canva тощо).

2. Розробіть сценарій веб-квеста з використанням цифрових технологій.

Література

1. Бондаренко Ю. І. «Мозковий штурм» на уроках літератури. *Наукові записки*. Серія «Психолого-педагогічні науки». 2021. № 3. С. 52–60. URL: <http://lib.ndu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/2263/1/8.pdf>
- Богосвятська А.І. Інтерактивний підхід до вивчення літератури як пробудження пізнавальної діяльності учнів. *Зарубіжна література в школах України*. 2013. №12. С.33–37.
2. Бугайова Н. А., Вікторіна О. М. Квести і проекти з використанням Інтернету на уроках української мови і літератури: навч.-метод. посібник для вчителів української мови і літератури. Кіровоград: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2016. 64 с.
3. Ісаєва О.О. Інтерактивні види та форми робіт при вивченні зарубіжної літератури в школі. *Актуальні проблеми науково-методичного забезпечення викладання зарубіжної літератури в навчальних закладах України*: збірник матеріалів конференції. Київ, 2001. С. 66-73.
4. Куцевол О. М. Методика викладання української літератури (креативно-інноваційна стратегія): навч. посібник. Київ: Освіта України, 2009. 464 с.
5. Орлова О. В. Методика навчання зарубіжної літератури: навч.-метод. посіб. Полтава, 2021. 109 с.
6. Перепелиця С. В. Веб-квест як засіб створення розвивального середовища на сучасному уроці української мови і літератури та у позаурочній роботі. *Українська мова і література в школах України*. 2017. № 10. С. 40–44.
7. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ, 2007. 144 с.

8. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. Київ, 2002. 135 с.
9. Сокол І. «Веб-квест» як інноваційний метод формування творчої особистості». URL: <https://prezi.com/tf7lzsyfhd09/presentation/>
10. Харіна О.О. Веб-квест як сучасна технологія навчання на уроках літератури. URL: http://www.confcontact.com/2013-rol-ukrainovedeniya/6_harina_web.htm

Практичне заняття № 7. Методи / прийоми розвитку критичного мислення та шляхи їх реалізації засобами цифрових технологій на уроках зарубіжної літератури у старшій школі

Мета: Усвідомити роль критичного мислення як ключової компетентності у літературній освіті та опанувати технології його розвитку. Сформувати практичні вміння створювати специфічні інструменти для аналізу тексту (фішбоун, діаграма Венна, хмара слів) з використанням цифрових середовищ.

I. Теоретичні питання

1. Критичне мислення як педагогічний феномен.
2. Генеза розвитку критичного мислення у методичній науці.
3. Розмаїття методів розвитку критичного мислення.
4. Шляхи використання цифрових технологій для розвитку критичного мислення.

II. Практичні завдання

На матеріалі однієї теми (на вибір) із програми зарубіжної літератури для 10-11 класів, виконайте наступні завдання:

1. Створіть «фішбоун» у середовищі онлайн-дошки Miro.
2. Створіть «діаграму Венна» у будь-якому придатному для цього цифровому середовищі.
3. Створіть «хмару слів» у будь-якому придатному для цього цифровому середовищі.

Література

1. Вукіна Н.В., Дементієвська Н.П., Сущенко І.М. Критичне мислення: як цьому навчати: наук.-метод. посібник / за наук. ред. О. І. Пометун. Харків, 2007. 190 с.
2. Думанська Л. І. Використання технологій розвитку критичного мислення на уроках світової літератури. URL: <https://mykolai.vpl.org/metodrozrobka/104-2014-03-21-09-08-53.html>

3. Кроуфорд А., Саул В., Метьюз С., Макінстер Д. Технології розвитку критичного мислення учнів /наук. ред., передм. О. І. Пометун. Київ: Вид-во «Плеяди», 2006. 220 с.
4. Лякішева А., Вітюк В., Кашуб'як І. Кейсбук методів і прийомів технології розвитку критичного мислення в Новій українській школі: навч.-метод. посіб. Луцьк : ФОП Іванюк В. П., 2022. 116 с
5. Погребенник В. Ф. Інтерактивні стратегії читання і письма для розвитку критичного мислення студентів-філологів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 16 : Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. 2013. Вип. 20. С. 167-171.
6. Пометун О. Основи критичного мислення. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2010. 216 с.
7. Пометун О. І. Критичне мислення як педагогічний феномен. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 89-98.
8. Пометун О., Гупан Н. Методика розвитку критичного мислення учнів ліцею на уроках історії: методичний посібник. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2021. 250 с. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/Metodyka_rozvytku_krytychnoho_myslennia.pdf
9. Секіріна В. Формування критичного мислення на уроках зарубіжної літератури. *Зарубіжна література*. 2006. № 43. С. 7–12.
10. Слоньовська О. В. Критичне мислення школярів на уроках літератури: за і проти. *Обрії*. 2015. № 1. С. 11–15.
11. Терно С. О. Теорія розвитку критичного мислення (на прикладі навчання історії): посібник для вчителя. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2011. 105 с.

Практичне заняття № 8. Технології дистанційного навчання у процесі вивчення зарубіжної літератури

Мета: Вивчити організаційні та методичні основи дистанційного та змішаного навчання. Навчитися розробляти ефективні сценарії навчання за моделлю «перевернутого класу» для вивчення складних тем зарубіжної літератури та інтегрувати їх у середовище системи управління навчанням (Google Classroom).

I. Теоретичні питання

1. Поняття дистанційного навчання. Принципи дистанційного навчання.
2. Можливості цифрових освітніх сервісів і ресурсів у системі дистанційного навчання зарубіжної літератури у старшій школі.
3. Змішане навчання. Принципи та вимоги змішаного навчання.
4. Моделі змішаного навчання (перевернутий клас, ротація за станціями, гнучка модель «Flex», автономна група та ін.).

II. Практичні завдання

1. Розробіть сценарій змішаного навчання за моделлю «перевернутий клас» для використання під час вивчення однієї з тем (на вибір) за програмою зарубіжної літератури для 11 класу (профільний рівень):

1) Франц Кафка (1883 – 1924). «Перевтілення».

Життя і творчий шлях Ф. Кафки. Зображення відчуження особистості в новелі «Перевтілення». Образ Грегора Замзи: проблемність, метафоричність, символічність. Розкриття у творі світового буття як абсурдного. Особливості композиції, функції фантастики. Характерні риси стилю Ф. Кафки, поєднання реалістичних і міфологічних елементів у гротескному світі.

2) Райнер Марія Рільке (1875 – 1926). «Згаси мій зір...», «Орфей, Еврідіка, Гермес», збірка «Сонети до Орфея».

Своєрідність поглядів і поезики Р. М. Рільке. Діалог ліричного героя з Богом («Згаси мій зір...»). Переосмислення античних міфів у віршах митця

(«Орфей, Еврідіка, Гермес», збірка «Сонети до Орфея»). Філософський характер і художня довершеність лірики поета.

3) Ернест Міллер Гемінгвей (1899 – 1961). «Старий і море».

Віхи життя й творчості митця. «Кодекс честі» героїв Е. М. Гемінгвея. Реалістичний, міфологічний і філософський плани повісті «Старий і море». Показ драматичних суперечностей людського буття; його осмисленості й абсурдності, перемог і поразок, величі й слабкості, протистояння природі та єдності з нею. Символіка образів (риба, море, рибалка, хлопчик та ін.). Образ Сантьяго. Сенс фіналу та назви повісті. Новаторство прози Е. М. Гемінгвея: особливості оповіді, «принцип айсберга» та ін. Ознаки притчі у повісті.

2. Інтегруйте розроблений сценарій у середовище сервісу Google Classroom.

Література

1. Абакумова О. О. Феномен дистанційної освіти: монографія. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2021. 212 с.
2. Богосвятська А. І. Використання ІКТ (інформаційно-комунікативних технологій) у процесі викладання світової літератури. *Зарубіжна література*. 2012. № 2. С. 2–9.
3. Гарна С. Ю. Організація уроку зарубіжної літератури в системі дистанційного навчання школярів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. Т. 62. № 6. С. 47–57.
4. Гарна С. Сайт і блог учителя зарубіжної літератури як інструментарій професійної діяльності педагога в системі дистанційного навчання учнів. *Нова педагогічна думка: наук.-метод. журн.* 2019. № 2 (98). С. 88–92.
5. Голик О. П., Каліч В. М., Жесан Р. В. Технології організації дистанційного навчання в Україні. *Центральноукраїнський науковий вісник. Технічні науки*. 2021. Вип. 4 (35). С. 94–99.

6. Деякі питання організації дистанційного навчання: наказ МОН України № 1115 від 08.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#Text>
7. Казаков І., Разживін В. Сценарій змішаного навчання зарубіжної літератури у процесі вивчення теми «Творчість Оноре де Бальзака». *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*: збірник наукових праць / гол. ред. проф. Л. Г. Гаврілова. Слов'янськ : ДДПУ, 2021. Вип. 14. (Ч. 2). С. 101–114.
8. Казаков І. Сценарій змішаного навчання світової літератури у процесі вивчення теми «Творчість Адама Міцкевича». *Dydaktyka polonistyczna*. № 8 (17). 2022. С. 71–80.
9. Мартинець А. М., Тимків С.В. Технології дистанційного навчання і урок літератури : виклики та досягнення. Івано-Франківськ, 2021. 45 с.
10. Семеняко, Ю. Б., Фонарюк, О. В., Чорниш, Ю. І. Хмарні технології в змішаному навчанні: перспективи та проблеми. *Інноваційна педагогіка*. 2022. № 2 (50). С. 205–209.
11. Теорія та практика змішаного навчання: монографія / за ред. В. М. Кухаренка. Харків: Міськдрук, НТУ ХПІ, 2016. 284 с.
12. Bonk C.J., Graham C.R. The handbook of blended learning environments: Global perspectives, local designs. San Francisco: Jossey-Bass/Pfeiffer. pp. 3–21. URL: http://curtbonk.com/toc_section_intros2.pdf

Практичне заняття № 9. Персональний бренд вчителя. Сайт та портфоліо вчителя зарубіжної літератури

Мета: Сформувати уявлення про професійний цифровий образ сучасного вчителя. Оволодіти базовими принципами веб-дизайну та практичними навичками створення власного освітнього веб-ресурсу (сайту/портфоліо) за допомогою конструктора Google Сайти для презентації педагогічного досвіду та організації освітньої комунікації.

I. Теоретичні питання

1. Конструктори сайтів.
2. Елементи вебдизайну.
3. Основні вимоги до сайту вчителя.
4. Досвід вітчизняних учителів літератури у царині створення сайтів / блогів.

II. Практичні завдання

Створіть сайт учителя зарубіжної літератури у цифровому середовищі додатку Google Сайти <https://sites.google.com/>, використовуючи наступну структуру панелі навігації:

Головна сторінка	Наукові розвідки		Методичні розробки		Відеоматеріали	Контакти
	Підсторінка 1	Підсторінка 2	План-конспект уроку	Завдання		

Матеріали й елементи для контенту та дизайну

Головна сторінка: використати кожний із наступних елементів:

- зображення верхнього колонтитулу,
- логотип,

- кнопка,
- роздільник,
- карусель зображень,
- текстове поле.

Наукові розвідки: для наповнення підсторінок (мінімум двох) використайте власні наукові публікації, доповіді на конференціях, матеріали магістерської роботи тощо. Дайте назви кожній із підсторінок.

Методичні розробки:

- план-конспект уроку, розроблений для лабораторного заняття № 5;
- інтегрувати тест, розроблений на лабораторному занятті № 4;
- інтегрувати завдання з сервісу LearningApps.org, розроблені на лабораторному занятті № 2.

Відеоматеріали: використати кожний із наступних елементів:

- текстове поле,
- розділювач,
- YouTube.

Контакти: використати кожний із наступних елементів:

- текстове поле;
- мапа,
- сторінки соціальних мереж.

Безкоштовні стоки для пошуку зображень, у тому числі векторних:

<https://web-promo.ua/ua/blog/top-10-besplatnyh-stokov-gde-legko-najti-izobrazheniya-dlya-sajta/>

Література

1. Богосвятська А. І. Особистий сайт учителя як його електронне портфоліо. *Зарубіжна література*. 2012. № 6. С. 42–46.

2. Боднар Л. В. Методичні рекомендації щодо створення Інтернет-сайту освітнього закладу. Одеса, 2019. 52 с. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/2567/3/Bodnar.pdf>
3. Гарна С. Сайт і блог учителя зарубіжної літератури як інструментарій професійної діяльності педагога в системі дистанційного навчання учнів. *Нова педагогічна думка* : наук.-метод. журн.2019. № 2 (98). С. 88–92. URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=xIOpq-gAAAAJ&citation_for_view=xIOpq-gAAAAJ:u5HHmVD_uO8C
4. Приклади сайтів / блогів учителів літератури. URL: https://svitliteraturu.com/dir/sajtu_vchuteliv/8

Практичне заняття № 10. Особливості інклюзивного навчання та забезпечення додаткової підтримки дітей з особливими освітніми потребами на уроках зарубіжної літератури в старших класах

Мета: Опанувати основні принципи моделювання, створення та підтримки безпечного, ергономічного, інклюзивного освітнього середовища в закладі загальної середньої освіти. Сформувані вміння застосовувати принципи інклюзії щодо програмового матеріалу зарубіжної літератури 10-11 класів, адаптуючи філософські, стильові та культурологічні аспекти творів для різноманітних навчальних потреб.

План

1. Інклюзивна освіта: сутність, завдання та принципи (у контексті старшої школи).
2. Учні з особливими освітніми потребами: акцент на когнітивні та комунікативні бар'єри.
3. Соціалізація через інтелектуальну співпрацю: індивідуальний підхід на уроках літератури.
4. Індивідуальна програма розвитку (ІПР) для старшокласника: адаптація складного змісту.
5. Технології навчання для роботи зі складними текстами.
6. Технологія оцінювання: від знання фактів до розуміння ідей.

Інструктивно-методичні матеріали

Завдання для підготовки:

1. Проаналізувати типові складності, з якими стикаються учні з ООП при вивченні складних літературних текстів (алегорії, символіка, складна хронологія, архаїчна лексика).
2. Розробити адаптовані стратегії «зчитування» ключових тем та образів програмових творів.
3. Запропонувати альтернативні формати творчих та аналітичних завдань для старшокласників з ООП.

4. Сформулювати принципи оцінювання інтелектуального зусилля та прогресу в роботі зі складним матеріалом.

ПЛАН ПІДГОТОВКИ

1. Інклюзивна освіта: сутність, завдання та принципи (у контексті старшої школи)

Ключові аспекти для вивчення:

Мета в старших класах: забезпечити не лише доступ, а й глибоке, особистісне засвоєння складних ідей світової літератури, розвиток критичного мислення та формування власної позиції в кожного учня.

Завдання вчителя-філолога:

Деконструкція складності: розбиття великих текстів (наприклад, «Фауст» Гете, «Червоне і чорне» Стендаля) на змістовні блоки з чіткими фокус-питаннями.

Створення інтелектуальних «опор»: схеми, концепт-карти, хронологічні таблиці, глосарії ключових понять (наприклад, «екзистенціалізм», «інтертекстуальність»).

Акцент на універсальність тем: показати, як складні філософські проблеми («абсурд» у Камю, «відчуження» у Кафки) мають вимір, зрозумілий та актуальний для кожного.

2. Учні з особливими освітніми потребами: акцент на когнітивні та комунікативні бар'єри

Напрямок роздумів: у старшій школі на перший план виходять не стільки фізичні, скільки когнітивні, комунікативні та соціально-емоційні особливості, що перешкоджають роботі з абстрактними поняттями.

Порушення мовленнєвого розвитку / специфічні розлади навчання (дислексія, дисграфія): труднощі з аналізом багатопланових текстів, написанням розгорнутих міркувань, усним аргументуванням.

Розлади аутистичного спектра (РАС): складність у розпізнаванні іронії, сарказму, метафор, аллегорій; труднощі з інтерпретацією мотивів персонажів, багатозначністю твору.

Порушення слуху: потреба у візуалізації складних понять, текстовому дублюванні аудіоматеріалів (лекцій, обговорень).

Тривожні розлади, СДУГ: труднощі з концентрацією на великому обсязі тексту, організацією самостійної роботи, участю в групових дискусіях.

3. Соціалізація через інтелектуальну співпрацю: індивідуальний підхід на уроках літератури

Аналітичний ракурс: у старшій школі соціальний статус формується через внесок у спільну інтелектуальну діяльність.

Призначення ролей у груповій роботі:

- «Дослідник символів» (знаходить символи в тексті).
- «Біограф» (стежить за розвитком одного персонажа).
- «Контекстуалізатор» (підбирає історичні/мистецькі алюзії).
- «Візуалізатор» (створює схеми, інфографіку).

Створення ситуацій експертної оцінки: учень з ООП, який глибоко опрацював один аспект, може виступити як експерт перед класом зі своєї теми.

4. Індивідуальна програма розвитку (ІПР) для старшокласника: адаптація складного змісту

Практичні рекомендації: адаптувати не рівень ідеї, а шлях до її розуміння та форму вираження.

Адаптація новели Ф. Кафки «Перевтілення»:

Для учня з РАС / труднощами абстрактного мислення: завдання на конкретизацію – скласти детальний список фізичних та побутових змін у житті Грегора Замзи; проаналізувати реакцію кожного члена родини як чітку поведінкову схему.

Для учня з дисграфією: альтернатива есе – створення діаграми «відчуження» (центр – Грегор, кола – родина, робота, соціум) з цитатами-прикладними; запис аудіо-щоденника від імені персонажа.

Для всіх: опорна таблиця «Алегорія vs. Реальність» для розділення буквального та переносного рівнів твору.

Адаптація поезії (наприклад, П. Верлена):

Для учня з дислексією: робота з одним ключовим віршем, а не з циклом; поєднання тексту з аудіозаписом та живописними образами (синестезія).

Фокус на одному прийомі: аналіз не всіх засобів, а, наприклад, тільки контрастів або ключових символів.

5. Технології навчання для роботи зі складними текстами

Ключ до успіху: використання стратегій медіації та візуального мислення.

Мапи думок (mind maps) для складних творів: Візуалізація зв'язків між персонажами, темами, символами (наприклад, для «Гамлета» В. Шекспіра).

Шари прочитання: послідовна робота з текстом:

1. Шар 1 (Фактичний): Хто? Де? Коли? (хронологічна таблиця).
2. Шар 2 (Інтерпретаційний): Які головні конфлікти? Які символи? (робота з цитатами).
3. Шар 3 (Рефлексивний): Як це пов'язано зі мною/світом? (дискусія, творче завдання).

«Переклад» на сучасну мову: завдання створити допис у соцмережі від імені персонажа, телеграм-канал за темою твору, короткий подкаст-інтерв'ю з героєм.

6. Технологія оцінювання: від знання фактів до розуміння ідей

На що звернути увагу: оцінка має враховувати якість інтелектуального зусилля та прогрес у розумінні.

Критеріальне оцінювання за допомогою рубрик:

- Рубрика для оцінки інтерпретації символу (від простого впізнання до пояснення його багаторівневої функції в тексті).
- Рубрика для оцінки участі в дискусії (від формулювання простої думки до аргументації з посиланням на текст).

Альтернативні формати підсумкового контролю:

- Створення літературного манифесту від імені персонажа чи автора.
- Візуальне есе (колаж, комікс, серія ілюстрацій) з пояснювальною запискою.
- Усний захист проекту (аналізу однієї теми в творі) з презентацією.
- Письмова робота за вибором формату (класичне есе, детальний план есе з цитатами, анотована добірка цитат з коментарями).

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Творче завдання: виберіть один із складних творів програми (наприклад, «Гамлет» В. Шекспіра, «Чума» А. Камю). Розробіть два різних «вхідних завдання» для класу: одне – для загального обговорення, друге – адаптоване завдання-«ключ» для учня з труднощами абстрактного мислення (наприклад, з РАС), яке допоможе йому виокремити конкретну, зрозумілу проблему зі складного тексту.

2. Аналітичне завдання: запропонуйте три рівні диференціації для письмової роботи на тему «Мотив відчуження та дегуманізації в новелі Ф. Кафки «Перевтілення»»:

- для учнів, які готові до синтезу та узагальнення (високий рівень);
- для учнів, які потребують чіткої структури та опори (середній/базовий рівень);
- для учнів, яким важко писати розгорнуті тексти (адаптований рівень, альтернативний формат).

Мета завдання: показати, що одна й та сама складна літературна тема може бути розкрита через різні види інтелектуальної діяльності – від абстрактного мислення до структурованого аналізу та творчої візуалізації.

3. Дискусійне питання: як твори екзистенціалістської літератури (Камю, Сартр), які часто розглядають теми абсурду, самотності та свободи вибору, можуть бути використані для психолого-педагогічної підтримки старшокласників з ООП, які можуть відчувати себе соціально чи емоційно ізольованими? Які методичні застереження тут необхідні?

4. Проєктування: складіть фрагмент індивідуальної освітньої траєкторії для учня 10-го класу з тяжкою формою дислексії на період вивчення роману-антиутопії (Дж. Орвелл). Визначте: головну мету для учня, основні бар'єри, адаптовані матеріали (аудіокнига, графічний роман, кіноадаптація), форму творчого завдання на зарахування теми.

Література

1. Осмолівська О. А. Інклюзивна література в сучасному європейському книговидаванні. Київ : «Видавничий центр «12», 2021. 184 с.

2. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.

3. Тичініна А. Терапевтична функція художнього образу: поетика біблійних образів Сергія Жадана. *Питання літературознавства*. 2024. Вип. 110. С. 36–61.

4. Тичініна А. Інклюзивна література в освітньому процесі. *Методика викладання зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти : навч. посіб.* Чернівці : Чернівець. нац. ун-т імені Ю. Федьковича, 2025. С. 181–201.

ДОДАТКИ

Додаток 1. Схема аналізу ліричного твору

1. Жанр твору
2. Провідний мотив твору (тема)
3. Композиція (якщо поезія сюжетна або подієво-розповідна, можна виділити висхідний момент, розвиток, кульмінацію, резюме, а інакше – розподіл умовний)
4. Ритмічна організація вірша(строфа, римування, рима, розмір)
5. Тропи
6. Синтаксичні засоби увиразнення мовлення (стилістичні фігури)
7. Фонічна організація вірша
8. Висновки (ідея поезії)

ЖАНР ТВОРУ:

Ліричні твори за ідейно-тематичною класифікацією поділяють на громадянську (патріотичну), філософську (медитативну), пейзажну, інтимну (особисту, любовну) лірику.

- гімн;
- дифірамб;
- псалом;
- пеан;
- сонет;
- станс;
- канцон;
- елегія;
- послання;
- сатира;
- епіграм;
- мадригал;
- романс;
- медитація;
- рондо;
- тріолет;
- ліричний вірш;
- епіграма;
- акровірш

ТРОПИ

Епітет – художнє означення, яке передає або виділяє одну прикмету, характерну рису, ознаку предмета, особи, явища: «під сивою сосною», «чорні брови».

Метафора – слово, значення якого переноситься на найменування іншого предмета, зв'язаного за рисами подібності: «приходить осінь», «плачуть і моляться білі троянди».

Метонімія – метонімічне зіставлення відбувається не за ознакою подібності, а за ознакою суміжності: «зажурилась Україна» (тобто зажурились люди в Україні).

Синекдоха – різновид метонімії, у якій відбувається перенесення значення з цілого на його окрему частку: «тут не ступала людська нога».

Гіпербола – перебільшення явища, дії, предмета, яких-небудь ознак, властивостей, характеристик: «Так ніхто не кохав, через тисячі літ лиш приходить подібне кохання...» (В. Сосюра).

Літота – надмірне применшення ознак описуваного предмета: «курці по коліна; малесенька, ледве од землі видно»

Порівняння – словесний вираз, у якому уявлення про зображувальний предмет конкретизується шляхом зіставлення його з іншим предметом:

а) просте: «життя зникає, як ріка Почайна»;

б) поширене: «Ти тихо йдеш – так ходять скрипалі; не сколихнувши музику словами...»

Алюзія – проведення культурологічних паралелей: застосування образу з відомого твору, історичного факту тощо: «І прадід мій ходив, як Ной після потопу»

СИНТАКСИЧНІ ЗАСОБИ УВИРАЗНЕННЯ МОВЛЕННЯ (СТИЛІСТИЧНІ ФІГУРИ)

Інверсія – порушення розташування слів у реченні – допомагає перенести акцент на певне слово, виділити його: «бринить бджолина музика мажорна».

Риторичні фігури – слугують для емоційного увиразнення, привертання особливої уваги до

певних аспектів зображувального явища:

– риторичне звертання – звертання до всіх або предмета, не передбачає справжнього контакту з особою: «Повій, вітре, на Україну»;

– риторичне питання – ставиться не з метою отримання відповіді, а для узагальнення думки: «Де небо? Де земля? І як підняти крила?»;

– риторичне заперечення – має форму відповіді на вірогідне припущення, думку уявного співрозмовника: «Не може бути, щоб його ніде. Без нього людям суєтно і сумно.»;

– риторичний оклик – вислів, що має підкреслено-емоційний характер і вводиться з метою затримати або посилити увагу на якомусь з аспектів зображувального: «Я Вас люблю, о як я Вас люблю!»

Антитеза – протиставлення думок, образів чи явищ, щоб більше відтінити певну думку, предмет чи явище; вона будується на контрасті і вимагає відповідної інтонації: «Співало все, сміялось і бриніло, – А я лежала хвора і самотня.»

Повторення – фігура, заснована на повторенні окремих слів, що містять в собі основне смислове навантаження:

Ви в наймах вирости чужії,
У наймах коси побіліють,
У наймах, сестри, й умрете!»

Анафора – повторення одного й того ж слова на початку рядка:

Я на вбогім сумнім перелозі
Буду сіять барвисті квітки,
Буду сіять квітки на морозі,
Буду лить на них сльози гіркі.

Епіфора – закінчення кожного рядка одним й тим же словом або словосполученням:

Усмішка твоя – єдина,
Думка твоя – єдина,
Очі твої – одні.

Рефрен – повторення окремих частин тексту, речень з певною періодизацією – В.Сосюра «Любіть Україну!»

Оксиморон (оксюморон) – Вид тропу, у якому поєднуються протилежні за значенням поняття, внаслідок чого виникає якісно нове визначення предмета: «живий труп», «гіркий мед», «Веселий цвинтар» (В. Стус).

Тавтологія – повторення в одному рядку слів з однаковими коренями, як правило, різних частин мови: «дощем задощило».

Паралелізм – це розгорнене зіставлення двох або кількох явищ, дане в схожій синтаксичній будові. Може бути паралелізм запереченням:

Правдивим будь – але не всім ти odkривайся,
Хоробрим будь – але на техніку зважай.

ФОНІЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ВІРША

Алітерація – фігура, що створюється шляхом повторення однакових та близьких за звучанням приголосних звуків у слові, реченні, найближчому контексті: «Мов водопаду рев, мов битви гук кривавий, так наші молоти гриміли раз у раз» (І. Франко).

Асонанс – повтор однакових голосних звуків у слові, рядку реченні, фрагменті тексту, що виявляє цілісність за образними компонентами, допомагає точніше розкрити стан ліричного героя: «І золотої, й дорогої.»

Звуконаслідування – підбір звуків подібних до звуків живої природи: «Та й почули ми за лісом тільки кукуріку».

Додаток 2. Глосарій термінів

Абсурд (філос.) – в екзистенціалізмі: безглуздість, безсенсовність людського існування в світі, позбавленому Бога та об'єктивного сенсу. Базовий

конфлікт між прагненням людини до значущості і байдужим, німим світом (А. Камю).

Алегорія – художній прийом (іносказання), що полягає у втіленні абстрактного поняття (наприклад, справедливості, хитрості, кохання) через конкретний образ, персонажа чи сюжет, який має переносне, але однозначне значення. На відміну від символу, алегоричний образ завжди розкривається аналітично (лев – сила / влада, лисиця – хитрість) і часто зустрічається в байках, казках та притчах.

Антиутопія – літературний та кінематографічний жанр, який зображує жахливе майбутнє, що виникає внаслідок соціальних чи політичних експериментів, де ідеалізовані суспільні системи обертаються на тотальний контроль, придушення індивідуальності, насильство та втрату свободи; вона є протилежністю утопії та слугує попередженням про небезпечні тенденції сучасності, часто використовуючи фантастичні елементи для критики реального світу.

Алюзія – стилістична фігура, художній прийом, що полягає у прихованому натяку, аналогії чи згадці загальновідомого історичного, міфологічного, літературного, політичного чи побутового факту, вислову чи крилатої фрази, щоб зробити текст багатовимірним та збагатити його змістом, розраховуючи на обізнаність читача. Використовується для створення багаторівневих асоціацій.

Відчуження – соціально-філософська категорія, що позначає стан віддаленості людини від продукту її праці, суспільства, власного «я» або природи. Ключова тема в літературі модернізму та екзистенціалізму.

Гіпертекст (у літературі) – нелінійний текст, що складається з фрагментів (вузлів), пов'язаних між собою гіперпосиланнями, дозволяючи читачеві обирати шлях читання, створюючи різні версії твору, наприклад, як у словниках чи сучасних інтерактивних творах. Це відхід від лінійного читання до мережевої структури, де кожен елемент може вести до інших, як в «Уліссі» Дж. Джойса (посилання на «Одіссею») або в Біблії.

Двоєдумство (англ. doublethink) – термін з роману Дж. Орвелла «1984», що означає здатність одночасно приймати два взаємовиключні переконання, знаючи про їхню суперечливість. Зразок ідеологічного мислення в тоталітарному суспільстві.

Екзистенціалізм – філософський напрям ХХ століття, що фокусується на унікальності людського існування, свободі вибору та відповідальності за власну долю в абсурдному світі без задалегідь визначеного сенсу. Ключова ідея: екзистенція (існування) передує есенції (сутності), тобто людина спочатку існує, а потім сама себе створює через свій вибір, переживаючи тривогу, самотність та пошук автентичності. (С. К'єркегор, М. Гайдеггер, Ж.-П. Сартр, А. Камю).

Експресіонізм – модерністський напрям початку ХХ століття, що прагнув відобразити не зовнішній світ, а глибинні емоції, внутрішні переживання та духовний стан людини, часто через спотворені, гротескні образи, абсурд та конфлікти. Він заперечував позитивізм і натуралізм, зосереджуючись на суб'єктивному сприйнятті дійсності, боротьбі особистості та пошуку «нової людини».

Епічний театр – театральна теорія і практика німецького драматурга і режисера Бертольта Брехта, що протиставляється традиційному психологічному (арістотелівському) театру. Спрямована на пробудження розуму глядача, а не його почуттів, через «ефект відчуження», розрив ілюзії та заклики до аналізу соціальних проблем, а не до емоційного співпереживання. Його мета – змусити глядача критично осмислити реальність і дійти власних висновків, спонукаючи його до дії.

Інтертекстуальність – явище взаємозв'язку та співвідношення текстів, коли один твір посилається на інші, використовуючи цитати, алюзії, пародії, ремінісценції, стилізації та інші прийоми, що збагачує зміст і розуміння читачем. По суті, це «текстова взаємодія», де будь-який текст є «тканиною зі старих цитат», що поєднує попередні культурні коди та ідіоми. Основа поетики постмодернізму.

Катарсис (від давньогрецького «очищення») – глибоке емоційне очищення та звільнення душі від накопичених негативних почуттів (страху, гніву), що досягається через переживання сильних емоцій, часто під час співпереживання мистецтву (трагедії, фільму) або в психотерапії. Це процес, що веде до духовного піднесення, прояснення та внутрішньої трансформації, коли потрясіння не пригнічує, а просвітлює.

Магічний реалізм – художній напрям, що поєднує реалістичне зображення світу з елементами надприродного, фантастичного та міфічного, які сприймаються персонажами як звичайна частина дійсності, без пояснень. Характеризується синтезом побутового й казкового, викривленням часу, глибоким використанням фольклору та міфології, а також прийомом «очуднення».

Метапроза – літературний прийом, де твір рефлексує над самим собою, досліджуючи процес власного створення та природу вигадки, підкреслюючи штучність тексту та ставлячи питання про межі між реальністю та вимислом, автором та читачем, часто за допомогою самореференцій, коли текст посилається сам на себе. Метапроза робить видимими літературні механізми, нагадуючи глядачеві, що це лише гра, як у театрі, що не дає забути про сцену. Характерна ознака постмодернізму.

Модернізм – широка літературно-мистецька парадигма кінця XIX – початку XX століття, що характеризується розривом із традиціями реалізму, прагненням до нового («moderne» – сучасний) в мистецтві, експериментами з формою та художніми засобами. Він відкидав застарілі канони, шукав нові способи зображення дійсності, включаючи суб'єктивність, психологізм та інноваційні форми. Модернізм охоплює багато течій, таких як імпресіонізм, кубізм, футуризм, експресіонізм тощо.

Натуралізм – філософська та мистецька течія кінця XIX ст., що розглядає все суще як прояв природи, яка діє за власними законами. У мистецтві, особливо літературі, це напрям, що прагне до фотографічно точного та неупередженого відображення дійсності, трактуючи людську долю як зумовлену спадковістю,

середовищем та біологічними факторами, часто з фокусом на «заборонених» та потворних темах.

Очуження (або ефект відчуження, нім. *Verfremdungseffekt*) в літературі — художній прийом (тісно пов'язаний з теорією епічного театру Бертольта Брехта), який позбавляє звичне та знайоме його буденності, демонструючи його під несподіваним кутом, щоб спонукати читача/глядача до роздумів, а не лише до емоційного співпереживання. Це досягається шляхом демонстрації знайомого як «чужого», що викликає здивування й інтелектуальну цікавість до явищ, які зазвичай сприймаються як очевидні.

Пастиш – вторинний художній твір (літературний, музичний, візуальний), що наслідує стиль одного чи кількох авторів, але не з метою глузування (як пародія), а як данина поваги, продовження або новий сюжет у рамках заданого стилю, часто використовується в постмодернізмі як «мозаїка з уривків».

Позитивізм – філософський напрям, який стверджує, що єдиним справжнім джерелом знання є науковий (емпіричний) досвід, а не метафізичні спекуляції чи філософські міркування. Закликає до «позитивного» знання, що ґрунтується на фактах, спостереженнях та наукових методах, заперечуючи пізнавальну цінність абстрактних філософських понять, що не можуть бути перевірені на досвіді. Започаткований Огюстом Конттом у ХІХ столітті.

Постмодернізм – світоглядний та мистецький напрям, що виник у другій половині ХХ століття як реакція на кризу модернізму, характеризується розчаруванням у прогресі та ідеалах, недовірою до «великих наративів», пошуком істини, плюралістичністю, грою, іронією та змішуванням високої й масової культур, а також деконструкцією традиційних цінностей. Він відкидає єдину об'єктивну істину на користь відносності, багатозначності та симуляції реальності знаками. Основні риси: інтертекстуальність, іронія, гра з читачем, еkleктизм, відмова від ідеї «оригінальності», використання пастишу, деконструкція великих історій (метанаративів).

Притча-парабола – різновид повчального інакомовлення, де коротка розповідь про конкретні події (часто з іншого часу чи місця, ніби «відхиляючись

по параболі») розкриває глибокі філософські, етичні чи соціальні істини, повертаючи читача до сучасності та даючи їй оцінку через символ. На відміну від чіткої алегорії, парабола допускає багатозначне трактування, тяжіє до символізму та може мати кілька планів змісту, як-от у творах Ф. Кафки чи Г. Гарсія Маркеса.

Реалізм XIX століття (в літературі) – напрям, що прагнув правдиво, всебічно й типово зобразити дійсність, зосереджуючись на взаємодії людини із соціально-історичним середовищем, на протигагу романтичній ідеалізації. Його ключові риси: типові характери в типових обставинах, раціоналізм, аналітизм, увага до побутових деталей, конфліктність та домінування епічних (прозових) жанрів.

Ремінісценція (в літературі) – художній прийом, коли автор мимоволі або свідомо включає у свій твір мотиви, образи чи деталі з інших відомих творів, переосмислюючи їх; це неявна цитата, яка створює багатозначність, відсилаючи читача до культурної спадщини. Це може бути повторення синтаксичних конструкцій, розмірів, образів персонажів чи цілих сюжетних ліній, що поєднує різні тексти й епохи. Створює асоціативний зв'язок (на відміну від прямої цитати).

Романтизм – літературний напрям кінця XVIII – першої половини XIX ст., що протистояв раціоналізму Просвітництва, зосереджуючись на індивідуальних почуттях, бунтівному дусі та внутрішньому світі людини, яка протиставляється недосконалому світу, виявляючи трагічне «двоєсвіття». Характеризується культом сильних емоцій, екзотикою, захопленням історією та фольклором, створюючи ідеалізований образ героя і нові жанри, як балада чи історичний роман.

Символ (у літературі) – багатозначний художній образ (предмет, персонаж, явище), який умовно і опосередковано виражає глибинну, абстрактну ідею, почуття чи думку, що виходить за межі його прямого значення, вимагаючи від читача творчої роботи для розкриття прихованого сенсу. Це не просто знак, а

«вікно в безмежність», що концентрує широкий спектр значень. На відміну від алегорії, символ багатозначний, прихований і вимагає інтерпретації.

Синестезія (в літературі) – стилістична фігура (троп), яка полягає у поєднанні відчуттів від різних органів чуття в одному образі, створюючи яскравіші та багатовимірні описи, наприклад, «блакитний звук», «солодкий запах». Це дозволяє письменникам збагачувати текст, передаючи глибинні емоційні стани через змішані відчуття (колір звуку, смак запаху, звук дотику) для створення унікального мультисенсорного досвіду для читача.

Сюрреалізм (від фр. *surréalisme* – «надреалізм») – авангардний напрям у мистецтві ХХ століття, що виник у Франції 1920-х років. Прагне звільнити творчість від раціонального контролю, звертаючись до підсвідомого, сновидінь та ірраціонального, щоб об'єднати світ сну й реальності. Використовує парадоксальні поєднання, оптичні ілюзії та автоматичні техніки (наприклад, автоматичне письмо), щоб розкрити приховані бажання та страхи.

Тоталітаризм – політичний режим, який прагне до повного (тотального) контролю держави над усіма сферами суспільного та приватного життя, ліквідує індивідуальні свободи та придушує будь-яку опозицію. Характеризується диктатурою, єдиною партією, обов'язковою ідеологією, пропагандою та широким застосуванням репресій і терору, як це було в нацистській Німеччині та сталінському СРСР.

Футуризм – авангардний напрям початку ХХ століття, що проголошував радикальний розрив із минулим, культ майбутнього, технічного прогресу та міста, закликаючи до руйнування традиційних мовних і художніх норм, відкидання класики на користь новаторства, урбаністичних образів.